

УДК 372.8:378.147

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ ПОРТФОЛІО У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ РИТОРИЧНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ ТЕХНІЧНИХ ВНЗ

О.Б.Залюбівська

Анотація. У статті розглядається сутність, значення і деякі умови застосування навчальної технології портфоліо в процесі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних ВНЗ.

Ключові слова: навчальне портфоліо, риторичне портфоліо.

Аннотация. В статье рассматривается сущность, значение и некоторые условия применения учебной технологии портфолио в процессе формирования риторической культуры будущих преподавателей технических вузов.

Ключевые слова: учебное портфолио, риторическое портфолио.

Abstract. The article considers the nature, meaning and some conditions for use of instructional technology portfolio during formation rhetorical culture of future teachers of technical universities.

Keywords: learning portfolio, rhetorical portfolio.

Постановка проблеми. Завданням освіти XXI століття є забезпечення можливості неперервного особистісного й професійного самовдосконалення людини впродовж життя. Відтак особливі вимоги висуваються до педагога: щоб виховати людину, здатну до змін в собі й подій навколо себе, потрібно самому педагогу бути такою особистістю та професіоналом, здатним до сприйняття й реалізації

інновацій у педагогічній діяльності. У процесі підготовки майбутніх викладачів вищої технічної школи це набуває особливого значення, оскільки тут постає надзавдання переорієнтувати техноцентричну спрямованість інженера в людиноцентричну спрямованість педагога. У ситуації обмеженої кількості гуманітарних дисциплін та їх обсягів у навчальних планах технічних університетів ваги набувають технології навчання, що здатні “витягнути весь ланцюг” [1, с. 28] згаданих цілей освіти. Принциповим у них є зміщення фокусу з діяльності викладача на навчальну діяльність студента, його відповідальність за процес і результат навчання. До таких технологій належить навчальне портфоліо (далі НП).

Метою статті є обґрунтування ефективності застосування НП у формуванні риторичної культури майбутнього викладача технічного ВНЗ.

Аналіз досліджень і публікацій. Мовне портфоліо як технологія навчання розглядається в працях російських та вітчизняних дослідників (Л.Ягеніч, Н.Гальскова, Н.Ягельська, О.Карп’юк, Є.Полат, О.Плахотнюк, М.Романенко, С.Ніколаєва, І.Задорожна, Л.Лабазіна, М.Чошанов та ін.). Зокрема, досліджуються проблеми впровадження мовного портфоліо в систему середньої і вищої освіти, шляхи інтеграції європейського мовного портфоліо в навчальний процес вітчизняних закладів освіти (Н.Соколова, С.Ніколаєва, Н.Ягельська, А.Гергель, О.Плахотнюк, М.Романенко, О.Кравченко, Л.Ягеніч та ін.), розглянуто підходи до визначення поняття “портфоліо”, засадничі ідеї, функції і компоненти мовного портфоліо; визначено НП як засіб фіксації не лише досягнень, а й спрямованості особистісних інтересів його автора (Є.Полат, Н.Гальскова, Н.Коряковцева, Т.Новикова, А.Прутченкова та ін.); обґрунтовується ефективність НП як технології, що стимулює студентів проектувати індивідуальні освітні маршрути (Е.Тазутдинова); досліджується застосування НП у дистанційному навчанні (Є.Полат). Мовно-риторичне портфоліо розглядається як ефективний методичний супровід самостійної роботи старшокласників у процес викладання риторики (Н.Голуб). Проблема застосування РП у процесі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних ВНЗ не є дослідженою, що визначило актуальність статті.

Виклад основного матеріалу. Загальноприйнятим є визначення НП як папки досягнень навчальної діяльності студента з навчального предмета, який ведеться ним при педагогічному супроводі викладача. Студент вільний у відборі матеріалу для НП, але обов’язковими його складовими є три елементи: мотиваційний, змістовий, аналітично-оцінний [2, 3, 4]. НП передбачає формування механізму самоорганізації та самореалізації майбутнього фахівця, розвиток його пізнавальних, творчих здібностей, формування цілого ряду особистісних якостей. Погоджуємося з дослідниками та педагогами-практиками [2, 3, 5, 6, 7, 8] щодо основних дидактичних завдань НП: заохочувати активність та самостійність студентів у навчанні; формувати вміння ставити цілі, планувати й організувати власну навчальну діяльність; розвивати навички рефлексивної, оцінної діяльності; сприяти індивідуалізації навчання; закладати додаткові чинники й можливості для успішної соціалізації. Враховуючи особливості риторики, слід зробити висновок, що НП цілком відповідає природі цієї дисципліни, гармонійно вписується в процес викладання риторики, а відтак може спричинити максимальний навчальний ефект. РП у самостійній роботі з риторики особливого значення набуває в системі магістратури, де кількість годин на самостійну роботу сягає 2/3 навчального часу.

Розробляючи технологію РП, ми виходимо з принципів гуманістичної психології й педагогіки, сформульованих К.Роджерсом: для людини важливе її власне сприйняття навколишнього світу, людина сприймає світ через призму власного ставлення й розуміння; людина прагне до самопізнання й самореалізації, в неї є внутрішня потреба до самовдосконалення [8, с. 31]. РП ми визначаємо як форму і процес організації продуктів навчально-пізнавальної, творчо-риторичної та рефлексивно-риторичної діяльності студента в процесі вивчення риторики з метою формування риторичної культури власника, що формує прагнення до риторичного й особистісного самовдосконалення. Перевагою застосування РП є спричинена ним персоналізація навчання. Ми надаємо магістрантам можливість самостійно наповнювати РП максимально актуальним для них змістом. Крім здобутків у межах дисципліни, у РП збираються риторичні досягнення в інших дисциплінах, у творчій, громадській, професійній діяльності, міжособистісних стосунках тощо. Таким чином, РП актуалізує значення риторичних знань та умінь студента, мотивує спостерігати за розвитком своїх риторичних здібностей, коригувати цей процес. РП спонукає автора пізнавати й проявляти свою особистість через думки, переконання, якості, прагнення, втілені у риторичних текстах, набуті у риторичних вчинках, відтак сприяє розвитку студента. А саме розвиток стає сьогодні ключовим словом педагогічного процесу як альтернатива поняттю навчання [1, с. 27].

У застосуванні РП ми спираємося на культурологічний підхід у визначенні риторичної культури особистості, за яким РК – це гуманістична культура загалом, переведена у форму мовленнєвої

діяльності, спрямованої на пошук істини, духовне збагачення особистості, розвиток пріоритетних духовних цінностей, інтелектуальної самостійності, оперативності мислення, здатності до творчого пошуку, ціннісно орієнтованих норм мовленнєвої взаємодії між людьми [9, 10, 11]. До наведеного погляду на риторичну культуру додамо, що “входженню” людини (у західній риторичній антропології: homo rhetoricus – наділений універсальною інтуїтивною здатністю робити своє висловлювання переконливим) в культуру сприяє включеність її в процес творчості, що з необхідністю виявляється у риторичній діяльності. Як зазначав О.Потебня, ми не відтворюємо мовлення, а творимо його. Тому риторичне мистецтво є особистісним, воно має індивідуально-творчий характер, відтворює індивідуальний стиль мислення мовця. Отож, сформована риторична культура особистості супроводжує і стимулює створення риторичних текстів, що є проявом буття й спілкування людини у культурі. РК передбачає мовця-автора, творця риторичного тексту, що має значення у світлі культури. І.Штрекер та С.Тайлер підкреслюють, що риторика є інструментом для опису культури, і водночас таким, за допомогою якого ми створюємо її [12, 13]. Спираючись на ці міркування, висловимо ідею, що ритор (мовець, який володіє риторичною культурою) не лише є продуктом культури, а й через свою риторичну діяльність долучається до творення культури. Риторичні висловлювання (власне бачення, критика з метою впливу) про об’єкти, події, тенденції в будь-якій сфері є не менш цінними, ніж самі об’єкти, події, тенденції. Такі висловлювання завжди позиційні, тобто такі, що їх не може відтворити інший мовець, оскільки в них предмет мовлення “подвоюється” унікальним контекстом – досвідом, баченням мовця. Риторичний текст, таким чином, здійснює вплив як на слухачів (читачів), так і на сам предмет мовлення, вплив на культуру (звідси – етична відповідальність ратора за власну діяльність). У такому контексті ми розглядаємо зміст РП. Це формує мотивацію створення РП, впливає на якість риторичних текстів.

Зміст РП магістранта ми пропонуємо реалізувати через таку структуру (табл. 1).

Таблиця 1

Зміст риторичного портфоліо магістранта

<i>Папки риторичного портфоліо</i>			
<i>Моя мотивація</i>	<i>Моя риторична бібліотека</i>	<i>Мої риторичні досягнення</i>	<i>Рефлексії</i>
1. Моя мета вивчення риторики. Перспективний життєво-риторичний план. Завдання для самовдосконалення.	1. Мій список літератури з риторики (книги з риторики, що прочитав (ла). Моя шпаргалка (теоретичний матеріал у вигляді стислих порад-правил).	1. Мої особистісні досягнення (подолання страху, зміна ставлень, життєві досягнення та професійне удосконалення, пов’язані з риторикою).	1. “Я вмію..., я володію..., мені потрібно...” (риторичний самоаналіз досягнень, самооцінка).
2. Мотиватори (гасла, заклики, афоризми видатних ораторів, мотивуючі історії).	2. Моя скарбниця мудрості (цікаві факти з історії, афоризми, сентенції, притчі тощо)	2. Мої промови, статті, есе. Фотографії, відео виступів.	2. “Про мене кажуть...” (аналіз та оцінка моїх досягнень одногрупниками, викладачем).
3. Моя хрестоматія (приклади знаменитих промов, есе, статей, що сподобалися, коментарі).	3. Мій тренінг (вправи для розвитку риторичних здібностей, вправи для голосу, тренінг творчого мислення, прийоми мнемотехніки тощо).	3. Мій щоденник (опис, аналіз і оцінка подій у власному житті, в країні, в світі; переглянутих кінофільмів, прочитаних творів тощо).	3. Моя мова (мої мовні проблеми, типові помилки, почуті “ляпи”. Досягнення, словник нових для мене слів, фразеологізмів.

Папка “Моя мета” включає в себе пояснення, для чого автору потрібно вивчати риторику, вправлятися в написанні текстів й укладати РП. Мета може бути сформульована у коротких гаслах, закликах, есе. Вона може бути знайдена не одразу, уточнюватися в процесі накопичення матеріалів, тому до цієї папки автор повертається постійно. Саме тому ми запропонували розділ “Мотиватори”: часто чийсь приклад допомагає зрозуміти свої власні цілі. Мотиваторами виступають також промови відомих ораторів.

Обов’язковою в РП вважаємо папку “Моя риторична бібліотека”, у яку автор самостійно відбирає значимий для нього матеріал. Хтось має проблеми з дикцією, когось найбільше турбує страх перед аудиторією, а інший має погану пам’ять і проблеми з пошуком ідей – кожен збирає власну бібліотеку. Найважливіше дидактичне завдання викладача щодо папки “Мої риторичні досягнення” полягає в

активізації студентів на риторичні “подвиги”. Щоб там, крім обов’язкових у курсі 2-3 риторичних творів, з’явилося багато інших, написаних з власної ініціативи. У когось є таке природне бажання, у багатьох немає. Вихід ми знаходимо в дистанційних технологіях навчання. На форумі в межах дистанційного курсу риторики викладач і магістранти пропонують дискусійні теми для обговорення. Таке “спілкування” сьогодні звичне, мабуть, кожній молодій людині. То чому б викладачу не скористатися цим? Примусити себе записати свої міркування з приводу чогось “у шухляду” важко. А от обмінятися цими міркуваннями, свої показати й чужі прочитати – це набагато цікавіше й корисніше.

Американські дослідники виділяють дві найтипівіші помилки у створенні портфоліо: текстів у нього закладають занадто багато і в “сирому” вигляді, не пояснюючи, чому ці матеріали попали до портфоліо [4]. Про останнє свідчить і наша практика. РП, що спричиняє максимальний розвиток риторичних здібностей, має укладатися впродовж тривалого часу (принаймні кількох років). У нашому випадку дисципліна “Основи риторики” викладається впродовж десяти навчальних тижнів на останньому році навчання. За такий час важко зібрати якісний “врожай” досягнень, укладання РП з тривалої, систематичної роботи може перетворитися на разову акцію. Тому застосування РП вимагає від викладача і студентів нових організаційних умінь та мотиваційних підходів.

Метою папки РП “Рефлексії” є формування бажання та умінь автора 1) розуміти, аналізувати, оцінювати власні й чужі почуття, ставлення, знання, дії; 2) власну й чужу риторичну діяльність. На думку Є.Полат, це є основним завданням НП [1, с. 252]. У підготовці майбутніх викладачів формування здатності до рефлексії набуває особливої ваги, вона є однією з найважливіших якостей сучасного педагога. Умінь аналітично, критично, конструктивно мислити – головна ознака риторичної культури. Погоджуємося з О.Волковим що риторичні здібності не є синонімом красномовства [14]. Якщо останнє є умінням захопити аудиторію, сказати чи написати привабливо, то риторичні здібності складаються з умінь проаналізувати, знайти рішення, обґрунтувати й виразити в слові. Тому обов’язковою вимогою до навчальної риторичної діяльності має бути її аналіз та самоаналіз. Для формування цих умінь ми пропонуємо магістрантам відповідні алгоритми та схеми аналізу. Щодо наповнення аналітичними есе папки РП “Рефлексії”, особливо слід зазначити таке. РП – це зібрання унікального досвіду його автора, тут розкриваються почуття, думки, досвід. Не кожен студент захоче цим поділитися з іншими, тим більше, коли його оцінюватимуть. Але в курсі риторики аналітично-оцінна робота важлива. У риторичній діяльності важко бачити й чути себе “з боку”. Без об’єктивного аналізу немає розвитку риторичної особистості. Тому важливою вимогою до занять з риторики є створення атмосфери відкритості, доброзичливості та підтримки між студентами та між викладачем і студентами. Крім аналізу й самоаналізу, РП магістрантів мають піддаватися аналізу й оцінці викладача. У англомовній літературі знаходимо вимогу якісного та кількісного оцінювання портфоліо, яке визнається як “інструмент оцінки результатів навчання у письмовому вигляді” [15], як “оцінний продукт” [4]. У російських та українських дослідженнях існує думка, що НП не має піддаватися контролю з боку викладача, інакше втрачається смисл цієї роботи. О.Полат, зокрема, акцентує, що такий контроль створить установку на звичну для учня роботу, яку оцінює не він, а все одно вчитель. Портфоліо – принципово новий засіб моніторингу успіхів учнів, що дозволяє оцінити результати не в бальній системі, а якісно [8, с. 265]. Можна погодитися з цією думкою, особливо у застосуванні РП, де доводиться оцінювати творчі здібності студентів. Але поки що важко знайти місце цієї “якісної” оцінки у нашій системі освіти. Тому без “кількісного” оцінювання не обійтись. В нашому випадку оцінювання РП не означає оцінювання в балах кожного риторичного тексту РП, окремо оцінюються лише обов’язкові у курсі завдання, що можуть входити до РП. Якщо обсяг та зміст РП студента відповідає вимогам, він “зараховується”, тобто його автор у межах 100-бальної системи оцінювання здобуває невелику заохочувальну кількість балів (таку, що не буде формувати зовнішню, спрямовану лише на здобуття балів, мотивацію навчання). Роль викладача в процесі укладання студентами РП не є контролюючою, він мотиватор. Які методи й прийоми він може використати у своєму педагогічному супроводі? День “відкритих” РП (для електронних версій), конкурс РП, обговорення на заняттях наслідків ведення РП, обговорення пропозицій студентів щодо структури й способів ведення РП, обмін досвідом тощо. Підтримка викладача проявляється в його аналізі, рекомендаціях, оцінці робіт (не в журнал, а як рівний рівному). Аудиторна робота повинна здійснюватись з урахуванням РП.

Висновки. Досвід показує, що застосування навчальної технології РП вимагає як від викладача, так і студентів нових організаційних та пізнавальних умінь, нових мотиваційних підходів. Але незважаючи на певні труднощі й суперечності у запровадженні цієї технології, вона необхідна у викладанні риторики, оскільки може спричинити відчутний навчальний результат не лише у формуванні у магістрантів, майбутніх викладачів РК, але й нового розуміння процесів викладання, учіння, оцінки, нового розуміння освіти загалом. Подальші дослідження автора статті будуть

спрямовані на розробку рівневої системи оцінювання РП на основі компетентнісного підходу та експериментальне обґрунтування ефективності застосування РП у процесі формування риторичної культури майбутніх викладачів технічних ВНЗ.

Література

1. Полат Е. Світова педагогічна практика систем освіти / Е. Полат // Відкритий урок : розробки, технології, досвід. - 2009. - № 4. - С. 27-29.
2. Голуб Н.Б. Мовно-риторичний портфель як засіб реалізації компетентнісного підходу у навчанні мови старшокласників. // Наукова скарбниця освіти Донеччини. - 2011. - № 2 (9). - С. 56- 58.
3. Пейп С. Дж, Чошанов М. Учебные портфолио – новая форма контроля и оценки достижений учащихся. // В кн. Великанова А.В. и др. Технология развития критического мышления через чтение и письмо. Дебаты. Портфолио. \ Серия “Компетентностно-ориентированный подход к образованию: образовательные технологии”. Вып. 2. – Самара, изд-во Профи, 2002. – 92с.
4. Mues F., Sorcinelli M. D. Preparing a Teaching Portfolio. – The Center for Teaching University of Massachusetts Amherst, 2000. – Ел. ресурс : <https://cndls.georgetown.edu/media/documents/teachingportfolio.pdf>
5. Тазутдинова Э. Х. Учебный портфолио в системе подготовки студента к будущей педагогической деятельности : автореферат дис... канд. пед наук : спец. 13.00.01 “Общая педагогика, история педагогики и образования” / Э. Х. Тазутдинова. – Казань, 2010. – 21 с.
6. Ніколаєва С.Ю. Мовний портфель: призначення, структура, види, укладання : [посібник] / С.Ю. Ніколаєва, Н.В. Ягельська // Бібліотечка журналу “Іноземні мови”. – 2005. – Вип. 4. – 64 с.
7. Шалыгина И.В. “Портфолио” – педагогическая технология школьной оценки / И.В. Шалыгина // Естествознание в школе. – 2004. – №2. – С.51-53.
8. Полат Е.С. Современные педагогические и информационные технологии в системе образования: учеб. пособие для студентов высш. учеб. Заведений / Полат Е.С., Бухаркина М.Ю. – М. : Издат. Центр “Академия”, 2007.– 368 с.
9. Риторика и культура речи в современном обществе и образовании : сборник материалов X Международной конференции по риторике. / Науч. ред.-сост. В.И. Аннушкин, В.Э. Морозов. – М. : Флинта : Наука, 2006. – 496 с.
10. Онуфрієнко Г. С. Риторика. Навч. пос. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 592 с.7.
11. Аксенова Л. П. Формирование риторической культуры преподавателя высшей школы : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 : Екатеринбург, 2002. – 195 с.
12. International Rhetoric Culture Project. – Ел.ресурс : - <http://www.rhetoricculture.org/outline.htm>
13. StreckerI., TylerS. Introduction / Ivo Strecker, Stephen Tyler // Culture& rhetoric / ed. by Ivo Strecker and Stephen Tyler. – New York : BerghahnBooks, 2009. – 255p. – P.1-18.120.Gross D.M.
14. Волков А. А. “Мы по-интеллигентски дики и бескультурны”. – Судьба и Вера. Беседы с учеными, священниками, творческой интеллигенцией. Ел.ресурс : http://azbyka.ru/moi_put_k_vere/sudba_i_vera_20-all.shtml
15. D’Angelo B. J. Using Portfolio Assessment to Discover Student Learning. - Proceedings of the 74th Annual Convention of the Association for Business Communication November 4-7, 2009 – Portsmouth, Virginia. – Ел. ресурс : <http://businesscommunication.org/wp-content/uploads/2011/04/PABC-2009-13-DAngelo.pdf>.